

STJANSKLOKKEN

een bladzijde om
niet te vergeten

Harry Poll

Harry Poll, journalist in ruste, Heusdenaar van geboorte, heeft zijn memoires geschreven. Voor zijn kinderen en kleinkinderen, maar ook voor alle anderen die de moeite willen nemen zijn boekje te lezen, waarin die memoires staan afgedrukt. „Mensen uit mijn stadje,” heet dat boekje. Dat stadje is dus Heusden, en die mensen zijn al die gewone mannen en vrouwen en kinderen die daar leefden. Nog meer dan in een dorp kenden ze elkaar daar allemaal met naam en toenaam. Het is een vestingsstadje, de huizen staan er allemaal dicht tegen elkaar aan, alsof ze met z'n alle naar voren gedrongen zijn, naar de stoepwand, om te kijken naar de koningin die voorbijkomt.

Het is uit het boek duidelijk, dat Harry Poll daar gelukkige jeugd-jaren heeft doorgebracht. „Wat ben ik blij dat ik als een eenvoudige middenstandsjongen te Heusden ben opgegroeid... Ik heb er een rijkdom aan indrukken en gevoelens, ervaringen en belevenissen, jongensvreugde en jongensverdriet opgedaan, waaruit ik, bij het schrijven van deze 'memoires', als uit een overvloedige bron kan putten. Te kust en te keur, mooi en lelijk, plezierig en droevig.”

De sfeer van het stadje voor de oorlog wordt, denk ik, het beste getekend door dat verhaal over de huldiging van Nardje Wassen, de stadsklokkenist, in het jaar 1963. De familie Wassen was uit Duitsland afkomstig. De familie had toen honderd jaar ononderbroken de functie uitgeoefend van stadsbeiaardier. Er was een comiteetje opgericht dat wat geld voor een cadeau had ingezameld, en dat cadeau op een tegen-de-avond bij Nardje thuis kwam afleveren. Toespraken, een borreltje, verhalen. De stemming in de huiskamer achter de klokkenwinkel werd steeds uitbundiger, het gezelschap trok zingend de straat op, naar de Botermarkt. Er kwam steeds meer publiek bij. Nardje werd op een handkar gehesen en zo door de straten gevoerd. Rond middernacht was heel de stad op de been en op de straat, er werden serenades geïmproviseerd, er werd geklonken en gedronken. „Wat is er ook toen weer in ons goede Heusden gelachen, onbedaarlijk en algemeen gelachen tijdens deze spontane explosie van volksvermaak. Op de hardstenen stadhuistrappen, op de stoepen van

Schrijver Harry Poll

de huizen en zomaar midden op straat zaten de mensen zich de tranen van plezier uit de ogen te wissen, of sloegen ze zich van dolle pret op de knieën... Uitbundig gejuich weerklonk door het stadje, hoorbaar van poort tot poort. De vreugdedans, hand in hand, begon rond Nardje, de eeuwfeestjubilaris, die men in dit verre nachtelijke uur met geweld wakker moest houden, hem aan de schouder schuddend en hem telkens 'Lang zal-ie leven' in de oren schreeuwend.”

Zo carnavalesk gaat het er natuurlijk niet altijd naar toe in het boek. Maar het 'één grote familie zijn' van het vestingsstadje komt er het beste in naar voren. Ik heb wel eens gehoord dat Heusden eigenlijk geen Brabants maar een Hollands stadje is. Dat geloof je nooit meer als je Harry Poll's boek gelezen hebt. Er komen ook minder uitbundige en zelfs heel trieste verhalen in voor, zoals het stuk over de dronkelappen. En vooral het in de lucht blazen van het stadhuis op het einde van de oorlog, waarbij honderdvierendertig jonge en oude Heusdenaren het leven lieten. Daarmee besluit het boek.

Als voorbeeld staat hiernaast een fijn, brekelijk verhaal over een Joods buurmeisje.

H.B.

„Mensen uit mijn stadje” kan besteld worden bij Heusden Pers B.V., Antwoordnummer 93, 5240 VJ Heusden. Voor f 28,75 wordt het dan thuisgestuurd, porto inbegrepen. In Heusden is het te koop bij Boekhandel Veerpoort, voor f 24,50.

Nardje Wassen, stadsklokkenist, uitbundig gevierd door heel de stad Heusden, een korte nacht lang.

Peerke van den Oever, koning van de schutterij, oudste slachtoffer van de massamoord in november 1944.

De Wittebroodstraat in Heusden in de jaren twintig. Op de achtergrond de stadhuistoren. Het huis

helemaal links was van de joodse familie De Winter. Daarnaast, met het gebogen hek, is het

ouderlijk huis van de schrijver Harry Poll.

Het joodse buurmeisje

Uit het boek van Harry Poll „Mensen uit mijn stadje” volgt hier een verhaal uit zijn jeugd, over zijn joodse buurmeisje Judith. Judith van Dien was niet echt een buurmeisje, ze woonde in Alphen aan den Rijn, maar ze logeerde dikwijls bij haar grootouders De Winter. Die woonden in het huis naast dat van klompenfabrikant Van der Pol, de vader van de schrijver.

Samen naar de kerk

Op een middag in de augustusvakantie zat Judith te lezen op een bankje voor het huis. Ik kwam juist uit de kerk — het was daags voor Maria Hemelvaart — waar ik onze koster Piet van Alphen geholpen had bij het versieren van het priesterkoor voor het Lieve-Vrouwe-feest. In die tijd was ik misdienaar en mocht ik behulpzaam zijn bij allerlei werkzaamheden in de kerk. De zilveren kandelaars had ik mee op het altaar geplaatst, dat met een lichtblauwe feestbekleding was bedekt. Het Mariabeeld prijkte temidden van een bloemenweelde. De kandelaars stonden gereed met vele kaarsen. Ik vertelde Judith hoe prachtig het nu al was in de kerk en dat het de volgende dag, op het feest van Maria Hemelvaart, nog veel mooier zou zijn, als alle kaarsen en lampen zouden branden en er nog veel meer verse bloemen en planten zouden staan. Dan zou de kerk ook geuren van de heerlijke wierook... Ze had haar leesboek dicht geslagen en keek mij aan met grote ogen, waarin bewondering en nieuwsgierigheid lag. „Zou ik jullie kerk van binnen nu ook eens mogen zien?” vroeg zij zachtjes. „Dat heb ik al zo lang gewild.” Destijds waren de katholieke kerken altijd open; men kon er doorlopend terecht om te bidden. Sommige mensen kwamen vroom de kruisweg doen... Dus antwoordde ik haar: „Natuurlijk, ga maar gerust eens met mij mee. Als je wilt nu al meteen.”... En Judith is die augustusmiddag met mij werkelijk naar de kerk gegaan. De zon scheen door de glas-in-lood-ramen, waarvan de afbeeldingen veelkleurig fonkelden. Zij keek haar ogen uit; — eerbiedig en zwijgend liep ze naast mij door het kerkgebouw. In het priesterkoor wees ik haar op de Maria-versiering en op het goudglanzende tabernakel tussen de zilveren kandelaars.

„Dat is in onze synagoge de Heilige Arke”, fluisterde ze. „Daarin wordt de Heilige Wetsrol be-

waard, de Torah, waaruit men voorleest”...

Diepe indruk...

We hebben nog lang niet alles gekeken en op veel vragen moest ik Judith antwoord geven. Ik merkte wel dat het sfeervolle kerkinterieur, met zijn beelden en gebrandschilderde ramen, zijn schilderijen en bloemen, zijn versierde priesterkoor met tabernakel en kandelaars, op haar een diepe indruk maakte. Ik herinner mij nog dat wij op een bank gingen zitten. De wallen bomen ruisten boven ons; daarbeneden stroomde de Maas, blinkend in de zon... Opeens vroeg Judith mij: „Wanneer word jij bar-mitswah? ... Of ben je dat al?” Ik begreep niet wat ze bedoelde. Toen legde ze mij uit dat „bar-mitswah” bij de joden de kerkelijke meerderjarigheid is. Dan mag de jongen in de synagoge voorlezen uit de Torah. „Volgend jaar word ik twaalf”, zei ik, „dan zal ik mijn plechtige communie mogen doen. Bedoel je dat?”... Ze knikte — 'n beetje aarzelend.

Verjaardag

Jij bent in november jarig, is 't niet?” „Ja, de eenentwintigste”, zei ik, „tegelijkertijd met je grootmoeder, onze buurvrouw.” En Judith weer: „Mijn verjaardag is zeventien januari; volgend jaar word ik elf. Krijg ik dan een kaart van je? Ik zal er op jouw verjaardag ook een sturen.” Ze pakte mijn hand en vroeg: „Is dat afgesproken?”... Toen keek ze mij, eerst heel ernstig en doordringend, daarna glimlachend aan. „Want ik houd echt van jou. Houd je ook 'n beetje van mij?”... Ik kleurde hevig en moest even het antwoord schuldig blijven. Toen bekende ik haar: „ik houd al zo lange tijd van jou. Weet je nog dat ik je vorig jaar liet schommelen bij ons op de stoep? ... Nou, vanaf die tijd al.”

Een glimlach van geluk gleed over haar gezicht... We zijn die middag als twee blije kinderen naar huis gegaan, wetend dat we van elkaar hielden en dat wij elkaar 'n kaart zouden sturen als wij jarig waren...

Twee weken na dit gesprek ging Judith weer terug naar haar ouders in Alphen aan den Rijn. We hebben elkaar 'n paar jaar volgens belofte een kaart gestuurd. Nadat haar grootvader vertrokken was uit Heusden — dat gebeurde kort na het overlij-

den van „buurvrouw De Winter” in januari 1926 — heb ik Judith nooit meer teruggezien. Wel dacht ik nog dikwijls, heel dikwijls aan haar, aan onze kinderlijke gesprekken, ons bezoek aan de kerk, aan onze wandeling die augustusmiddag over de wal en wat wij toen hadden afgesproken...

Die mooie jeugd-idylle is mij altijd bijgebleven als iets heiligs, als een onuitsprekelijk geluk, zo ongerept als ochtenddauw, zo smetteloos zuiver als alleen maar de argeloze jeugd ons schenken kan...

Donkere schaduw

U weet het al: over die zonnige jeugd-herinnering, over dat prille geluk, is later de donkere schaduw van verdriet gevallen. Moet ik hier herhalen dat ook Judith als joods meisje verplicht was de David-ster te dragen? Mijn moeite haar tijdens de oorlog nog eens te mogen ontmoeten is tevergeefs gebleven. Op brieven aan haar kreeg ik tot mijn teleurstelling nooit een antwoord... Het angstige vermoeden in de bezettingsjaren is mij na de bevrijding tot smartelijke zekerheid geworden. Ik heb niet gerust vóór ik alle details te weten kwam, ook al hebben die mijn hart doorwond... Ik smeek U: vraag mij niet om het uitvoerige en diep tragische relaas... Laat mij slechts in sobere woorden u de bittere lijdensweg van Judith meedelen...

Blijkens officiële gegevens, mij verstrekt door het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie te Amsterdam — ik citeer letterlijk — „is Judith van Dien, geboren 17-1-1909 te Aarlanderveen en gewoond hebbend te Alphen aan den Rijn, op 18 mei 1943 van Westerbork gedeporteerd naar het „Vernichtingslager” Sobibor in Polen... Daar is zij op 21 mei 1943 overleden.”

Met de straten en de wallen van mijn dierbaar Heusden, het stadje van mijn jeugd, als klankbord, ja, met Nederland, met Duitsland en met heel Europa als klankbord roep ik luid haar naam:

JUDITH... JUDITH... JUDITH...

In die naam klinken miljoenen namen door... Maar mijn roep sterft weg in een holle echo waar nooit meer, nooit meer een antwoord op komen zal...